

УДК 330.341.1:331.108.5

**Г. В. Назарова, Л. О. Сабадаш**

*Назарова Г. В., доктор економічних наук, професор, зав. кафедрою, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця;*

*Сабадаш Л. О. аспірантка, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.*

© Назарова Г. В., Сабадаш Л. О., 2017

**Відповідність споживчого кошика потребам українців як умова економічної стійкості країни**

*В статті виділено основні критерії потреб громадян і їх вплив на економічну стійкість країни. Розглянуто сутність поняття “споживчий кошик” та його взаємозв’язок із економічною стабільністю. Уточнено значення таких категорій, як “прожитковий мінімум”, “мінімальна заробітна плата”. Конкретизовано вплив цих показників не лише на трудові ресурси країни, а й на діяльність підприємств.*

***Ключові слова:** споживчий кошик, економічна стійкість, мінімальна заробітна плата, рівень життя населення, продовольчі і непродовольчі товари.*

**Nazarova, G. V., Sabadash, L. A.**

*Nazarova G. V., doctor of economic Sciences, Professor, head. the Department, Kharkiv national University of Economics of Simon Kuznets;*

*Sabadash, L. A., graduate student, Kharkiv national University of Economics of Simon Kuznets.*

**The Consumer Basket According To The Needs Of Ukrainians As A Condition For Economic Stability Of The Country**

*The article highlights the main needs of citizens and their impact on the economic vitality of the country. The essence of the concept «consumer basket» and its relationship with the social stability of the population. Refined values of such categories as «subsistence», «minimum wag». Specify the impact of these indicators not only on the labour market and on company activity.*

***Key words:** consumer basket, economic sustainability, minimum wages, the standard of living of the population, food and non-food products.*

**Постановка проблеми.** Після розпочатого урядом процесу реформування оплати праці на сьогоднішній день досить часто піднімаються і без того завжди актуальні теми підвищення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та пенсій. З 1 січня 2017 р. в Україні підвищилася мінімальна заробітна плата з 1600 грн. до 3 200 гривень. Одним з перших кроків до цього було оприлюднення Постанови Кабміну Міністрів України від 11. 10. 2016 року № 780 “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” [1]. Безумовно, ці зміни суттєвим чином вплинуть на рівень життя громадян і відповідно на економічну стійкість країни в цілому. Для великої кількості громадян питання мінімальної зарплати і пенсії є дуже болючим. Яким би чином не обраховувався середній дохід населення, але в реальному житті вагомий відсоток домогосподарств живе лише за рахунок мінімального доходу. Невідповідність життєво важливих потреб платоспроможності українців є одним з негативних чинників впливу на соціально-економічний стан держави.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Враховуючи актуальність тематики, науковцями було детально проаналізовано всі аспекти впливу поняття “споживчий кошик” на рівень життя населення. Теоретичні та методичні аспекти економічної стійкості представлені у дослідженнях таких вчених-економістів: О. В. Ареф’євої [2], А. І. Бурди [3], О. М. Колодізева [4] та

ін. Але невелика кількість досліджень присвячені впливу соціальних факторів на економічну стійкість країни.

**Метою статті** є визначення сутності та змісту поняття “споживчий кошик”, дослідження його відповідності потребам громадян і актуальності на сьогоднішній день, оцінка взаємозв’язку між “споживчим кошиком” і економічною стійкістю країни.

**Виклад основного матеріалу.** Науці відомо безліч пояснень терміну “стійкість”. Сстійкість (англ. *Robustness*) – це якість, що дозволяє системі витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових. Система може бути названа «стійкою», якщо вона в змозі впоратися з варіаціями (іноді непередбачуваними) в операційному середовищі з мінімальною зміною або втратою функціональності. Все залежить від спеціалізації системи, де це поняття застосовується. Економічна стійкість – досить багатогранне поняття, воно охоплює сукупність різних факторів.

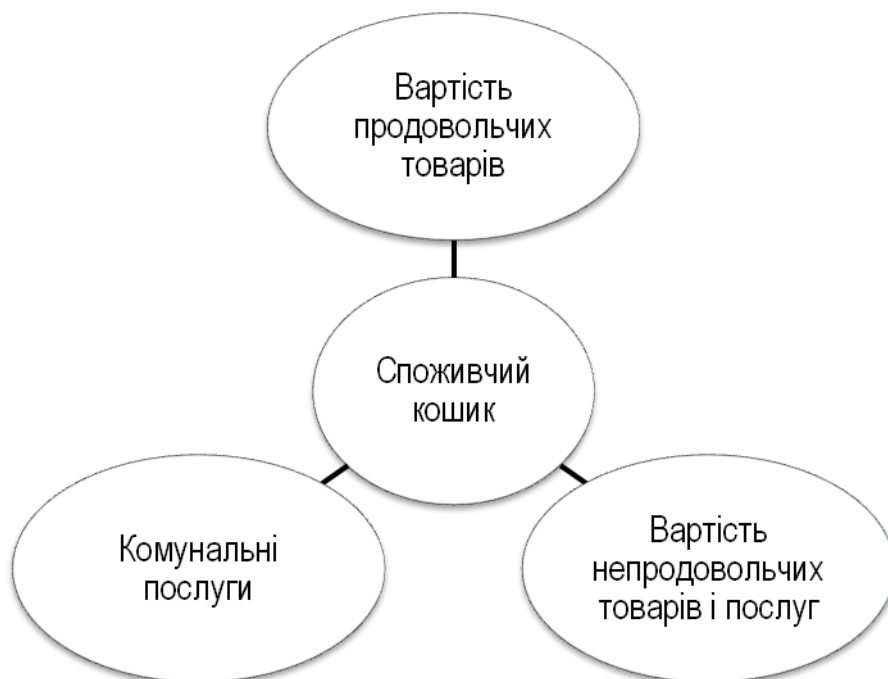
Багато в цьому аспекті залежить від держави, адже наскільки економічно зрівноваженою є державна система, тим комфортніше підприємству існувати. На сучасному етапі розвитку України, враховуючи різного роду труднощі, можна констатувати, що в державі низький рівень доходів населення.

Одним із ключових важелів нормального функціонування підприємства є трудові ресурси. Їх мотивація і продуктивність праці прямо пропорційна його стійкості у кризових умовах. Рівень і динаміка продуктивності праці також впливає на зростання ВВП і національного доходу. Звичайно, важливим фактором впливу є заробітна плата найманих осіб та її відповідність життєво необхідним потребам.

Авторитетний британський психолог Майкл Аргайл зазначав, що “Нам поки невідомий повний перелік людських потреб” [5]. Цим висловлюванням він мав на увазі необмеженість вимог людини для забезпечення своєї життєдіяльності. Але з часом уряд затвердив набір найважливіших для населення товарів і послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 14

квітня 2000 р. № 656 “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” [6] шістнадцять років диктувала розмір прожиткового мінімуму, мінімальну заробітну плату і пенсію в Україні. Давно вже зрозуміло, що ця Постанова морально застаріла і потребує перегляду. І ось, нарешті, на зміну їй підписано нову Постанову № 780 від 11 жовтня 2016 року.

Вартість необхідних продовольчих товарів обчислюється як добуток мінімальної норми споживання продукту на його середню ціну. Вартість важливих непродовольчих товарів і послуг залежить від бюджетних обмежень доходів середньостатистичних родин із уточненням термінів використання предметів тривалого користування. Витрати на комунальні послуги та житло обраховуються згідно нормативів цін і тарифів. Сукупність усіх цих витрат і формує споживчий кошик (рис. 1).



**Рис. 1. Основні витрати, які формують споживчий кошик**

*Джерело: Розроблено авторами з використанням [7].*

Почнемо з продуктового кошика, адже на їжу українці витрачають левову частку своїх доходів. Він нас навряд порадує, адже це швидше строга

дієта, ніж життєво необхідний “мінімум”. Щомісячно працездатна особа, відповідно до Постанови КМУ № 780, має право вживати 780 г борошна, 8,4 кг хліба, 333 г макаронів, 210 г рису, 170 г гречаної крупи, 7,9 кг картоплі, 2,3 кг капусти, 2,1 кг помідорів та огірків, 5 кг фруктів, 2 кг цукру, 1,3 кг яловичини, 667 г свинини, 1,2 кг птиці і тільки 167 г улюбленого українцями сала. Також передбачено 583 г свіжої риби, 417 г вершкового масла, 292 г твердого сиру, 417 г сметани, 18 шт яєць (табл. 1). Кава, спеції, чай, сіль – продукти нон грату для українського населення у Постанові № 656, але новою Постановою вони нарешті передбачені в незначній кількості [6; 1]. Можливо, це турбота про наше здоров'я, бо надмірне споживання цих продуктів приводить до негативних наслідків, то ж навіщо їх взагалі вживати?

*Таблиця 1*

**Продукти харчування, передбачені Постановою КМУ від 11. 10. 2016 р.) №780**

<b>Продукти</b>	<b>Кількість на місяць, кг</b>
Борошно	0,78
Гречана крупа	0,17
Капуста	2,33
Картопля	7,92
Ковбасні вироби	0,75
Кондитерські вироби	1,08
Макаронні вироби	0,33
Маргарин	0,17
Масло	0,42
Молоко	5,00
Морква, буряк	1,50
Олія	0,59
Оселедець	0,33
Помідори, огірки	2,08
Птиця домашня	1,17
Риба свіжа	0,58
Рис	0,21
Сало	0,17
Свинина	0,67
Сир м'який (творог)	0,83
Сир твердий	0,29
Сметана	0,42
Фрукти, ягоди свіжі	5,00
Хліб	8,42

Цибуля	0,76
Цукор	2,00
Яйця	18 шт.
Яловичина	1,33

*Джерела: [1].*

Якщо кількість кави та чаю ще можна якось пояснити, то невідповідність продуктового кошика мінімальним потребам людського організму не піддається обґрунтуванню. Згідно рекомендацій Всесвітньої гастроентерологічної організації, для здорового харчування людині необхідно вживати волоконний білок в їжу, споживаючи фрукти та овочі п'ять разів на день, 3 – 5 разів на тиждень вживати рибу, вибирати м'ясо переважно з низькою кількістю жирів, таке, як м'ясо курки, індички, кролика або тонкі шматки яловичини чи баранини. Однак ці продукти взагалі забули включити до переліку.

Саме неправильне харчування лікарі вважають першопричиною більшості хвороб і відповідно впливовим фактором тривалості життя людини. Працівники схильні до стресів, їх увага розсіяна – вони не здатні в повній мірі виконувати покладені на них обов'язки. Коефіцієнт корисної дії якщо не рівний нулю, то принаймні близький до цього показника.

Але це ще не все протиріччя. Навіть на такий мінімум громадянам не вистачить мінімальної заробітної плати. Якщо перевести продуктовий кошик у грошовий вираз, то отримаємо ще більш несприятливу картину. Споживчий кошик розрахований на мінімальну зарплату 3 200 грн., яку встановили з 1 січня 2017 року.

Про поповнення мобільного телефону у Постанові не сказано, воно й не дивно, адже мобільний телефон не передбачений, лише стаціонарний телефонний апарат – один на 20 років. Зате 25 хв. у місяці виділено на розмови місцевого телефонного зв'язку, про міжнародні дзвінки ні слова. Та змінилися часи і потреби людей, Постанова № 656 давно вже морально застаріла, але версія 2016 р. теж не достатньо оновлена. На рік передбачена переплата газет та журналів. Це звичайно, непогано, але де брати кошти на пресу, коли не

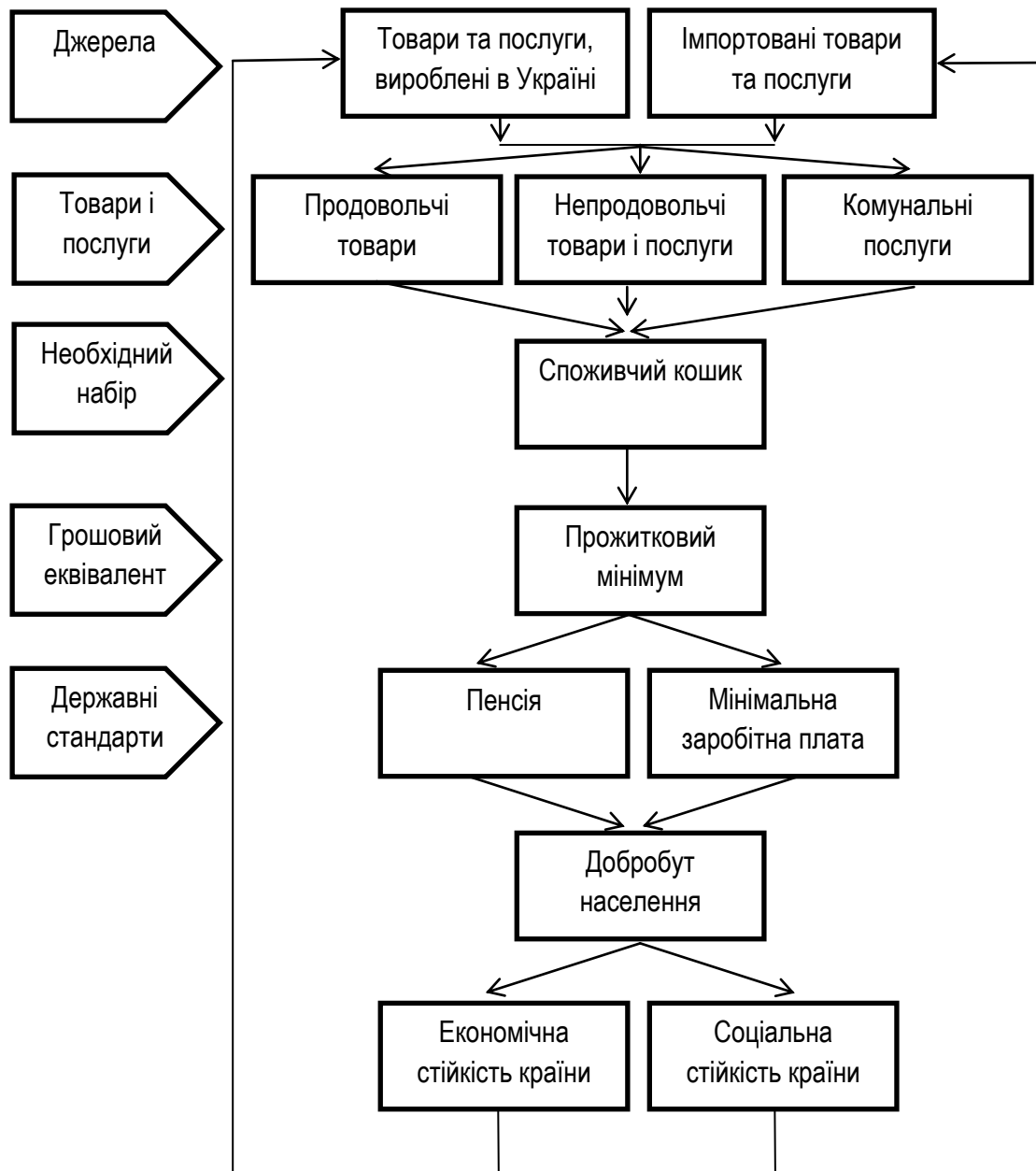
вистачає на нагальні потреби? Жодних міжнародних поїздок, тільки приміські. Середньостатистична особа повинна відвідувати театри, кінотеатри та інші заклади культури раз на два місяці.

Набір предметів одягу теж недостатній. Для чоловіків працездатного віку передбачено: десять пар шкарпеток на рік; один верхній зимовий одяг; одні джинси і один светр на три роки; шість сорочок і одні брюки на чотири роки; пара зимового взуття на три роки. У жінок трішки ширший асортимент. Верхній зимовий одяг запропоновано змінювати раз на сім років. Минула Постанова не передбачала штанів, оновлена версія цю несправедливість виправила – одні брюки на чотири роки. Також пропонують дві сукні або костюми аж на сім років і спідницю одну на чотири роки. Рік представницям прекрасної статі пропонують носити шість штук колготок, до речі, раніше таку саму кількість потрібно було розтягнути на два роки [1; 6]. По переліченому зрозуміло, що за модою з таким набором годі слідкувати. Тепер ясно, чому на заклади культури відведено так мало – у чотирьохлітніх брюках чи семилітній сукні не до походів у кіно.

Звичайно, більша частина громадян не живуть у відповідності з цією Постановою. У кожного свої нагальні потреби і пріоритетність їх задоволення. Тоді чому ж таке суперечливе поняття як “споживчий кошик” таке актуальне? Важливим є те, що за вартістю “споживчого кошика” визначається прожитковий мінімум, і як наслідок – мінімальна заробітна плата і пенсія. Ці соціальні стандарти і гарантії впливають на економічну і соціальну стійкість країни (рис. 2).

Прожитковий мінімум, який орієнтований на мінімально допустимі розміри споживання людиною найважливіших матеріальних благ та послуг, не забезпечує нормального відтворення робочої сили, оскільки не враховує повного набору товарів та послуг, що необхідні для задоволення першочергових матеріальних та культурних потреб [8]. Прожитковий мінімум

також є суперечливим критерієм, зокрема, тому що в ньому не враховуються сімейні витрати.



**Рис. 2. Вплив соціальних стандартів на стійкість країни**

*Джерело: розроблено авторами на основі власних досліджень.*

Певний вплив на економічну стабільність може надавати мінімальна заробітна плата за умови, якщо її розмір обґрунтований. Така МЗП сприяє збільшенню платоспроможного попиту, рівня доходів низькооплачуваних працівників, середньої заробітної плати, підвищення доходної частини бюджетів усіх рівнів.



Основним недоліком визначення прожиткового мінімуму є застосування складної та застарілої методології його визначення на основі нормативного методу. Цей метод передбачає дуже складну деталізацію його складових і показав свою неефективність. В нинішніх умовах, враховуючи широкий асортимент товарів та послуг із значним діапазоном цін, практично неможливо встановити науково обґрунтовані норми та терміни споживання за кожним товаром непродовольчої групи. Крім того, у структурі показника ПМ для працездатних осіб не закладено податок на доходи з фізичних осіб, який є доволі суттєвим для заробітної плати людини [9].

Слід погодитися з Г. Т. Куліковим, що механізм розрахунку прожиткового мінімуму потребує спрощення. Він має бути більш прозорим та зрозумілим. Необхідно переглянути методологічні підходи та перейти до впровадження більш прогресивної та сучасної методології на основі комбінованого методу встановлення розміру прожиткового мінімуму шляхом поєднання статистичного та нормативного методів. Комбінований метод базується на поправочних коефіцієнтах. Тобто прожитковий мінімум необхідно розраховувати на основі науково обґрунтованого набору продуктів харчування, а остаточний розмір – із застосуванням коефіцієнтів. Наприклад, вартість харчування – по нормах, житлово-комунальні послуги – по факту; непродовольчі товари – по частці в загальних витратах. За думкою фахівців, рекомендоване співвідношення продовольчих товарів та непродовольчих товарів і послуг у мінімальному споживчому кошику має становити 45% та 55% [9].

Рівень мінімальної заробітної плати впливає не лише на доходи працівників. Цей показник враховується для обчислення бази нарахування Єдиного внеску, який підприємство перераховує до бюджету. Якщо база нарахування єдиного внеску не перевищує розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід, сума єдиного внеску розраховується як добуток розміру мінімальної заробітної плати,

встановленої законом на місяць, за який отримано дохід (прибуток), та ставки єдиного внеску [10]. Підприємство зобов'язане донараховувати ЄСВ на заробітну плату, якщо вона по якимось причинам менше “мінімалки” у поточному місяці. Це призводить до збільшення сум податку, тобто до підвищення витрат підприємства. Ясна річ, що працівників, за яких щомісячно донараховується Єдиний соціальний внесок, економічно не вигідно утримувати.

**Висновки.** Аналіз найнеобхідніших товарів та послуг для населення та дослідження таких категорій, як “прожитковий мінімум”, “мінімальна заробітна плата” дають чітку картину про взаємозв'язок між “споживчим кошиком” та економічною стійкістю країни. У перспективі на майбутнє мінімальна заробітна плата повинна забезпечувати споживання на рівні мінімального споживчого бюджету.

Метод визначення прожиткового мінімуму на основі нормативного методу передбачає дуже складну деталізацію його складових і показав свою неефективність. Механізм розрахунку прожиткового мінімуму потребує спрощення і має бути більш прозорим та зрозумілим. Тому необхідно перейти до впровадження більш прогресивної та сучасної методології на основі комбінованого методу встановлення розміру прожиткового мінімуму шляхом поєднання статистичного та нормативного методів.

Напрямами подальших досліджень у сфері оптимізації соціальних стандартів та їх впливу на стійкість країни в цілому та окремих підприємств є розробка системи моніторингу відповідності споживчого кошику, мінімальної заробітної плати та пенсії до соціальних стандартів, які забезпечують гідну якість життя населення.

### **Список використаних джерел**

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” від 11.10. 2016 № 780.

2. Ареф'єва, О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення [Текст] / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська. – Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8(86). – с. 83–90.

3. Бурда А. І. Методичні підходи до оцінювання впливу складників тріади потенціалу на сталий розвиток підприємства // науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12. – 336 с. – с. 141–153.

4. Колодізев О. М., Нужний К. М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства // науч.-техн. сб.: Коммунальное хозяйство городов. – 2007. – № 78. – с. 238–243.

5. Аргайл М. Психологія щастя / М. Аргайл. – М. : Прогрес, 1990. – 336 с.

6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” від 14. 04. 2000 № 656.

7. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966 – XIV. – [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>

8. Nazarova G.V., Timofieieva M.I. The sources and factors of social risks / G.V. Nazarova, M.I. Timofieieva // Economics, management, law: socio-economic aspects of development: collection of scientific articles. – Edizioni Magi Roma, Italia, 2016. – с. 118–121.

9. Куліков Г. Т. Роль прожиткового мінімуму у визначенні витрат на робочу силу // Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 30 – 31 січня 2015 року) / ГО «Львівська економічна фундація». У 2-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2015. – Ч. 2. – 140 с. – С. 50 – 53.

10. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. – Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

Стаття надійшла 14. 12. 2016